

**EKOLOJİ TƏHLÜKƏSİZLİK SAHƏSİNDƏ AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ İKİTƏRƏFLİ BEYNƏLXALQ-HÜQUQİ ƏMƏKDAŞLIQ
MÜNASİBƏTLƏRİNİN FORMALAŞMASI VƏ İNKİŞAF MEYLLƏRİ**

A.A.MƏHƏRRƏMOV
Bakı Dövlət Universiteti
amagerramov@hotmail.com

Məqalədə ekoloji təhlükəsizlik sahəsində Azərbaycan Respublikasının ikitərəfli beynəlxalq-hüquqi əməkdaşlıq münasibətlərinin formalaşması və inkişaf meylləri beynəlxalq praktika əsasında geniş təhlil edilir. Xüsusi olaraq qeyd edilir ki, ekoloji təhlükəsizlik sahəsində Azərbaycan Respublikasının ikitərəfli əməkdaşlığının daha səmərəli həyata keçirilməsi məqsədilə xarici dövlətlərin müvafiq sferada müəyyən təcrübəsinin öyrənilməsi də məqsədəuyğun hesab olunur. Belə qənaətə gəlinir ki, ekoloji təhlükəsizlik sahəsində Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə qarşılıqlı əməkdaşlığında universal və regional beynəlxalq-hüquqi sənədlərlə yanaşı, ikitərəfli müqavilələrin də böyük rolu vardır. Məhz belə ikitərəfli müqavilə və razılaşmalar dövlətlərin ekoloji təhlükəsizlik, eləcə də bütövlükdə ətraf mühitin mühafizəsinin konkret istiqamətləri üzrə mühüm əhəmiyyətə malikdir. Həmin müqavilələrdə tərəflərin hüquq və vəzifələrinin daha konkret müəyyənləşdirilməsi tendensiyası özünü aydın şəkildə büruzə verir.

Bundan başqa, məqalədə ətraf mühitin mühafizəsi, xüsusilə ekoloji təhlükəsizliyin təmini sferasında Azərbaycan Respublikası və Avropa İttifaqı arasında ikitərəfli münasibətlərin mühüm əhəmiyyəti təhlil olunur.

Hazırda dünyanın heç bir ölkəsi ekoloji təhlükəsizlik, o cümlədən ətraf mühitin mühafizəsi problemlərini təkildə həll etmək iqtidarında deyildir. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikası (AR) üçün ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində digər ölkələr və təşkilatlarla razılaşmaların və sazişlərin imzalanması, beynəlxalq konvensiyalara qoşulması olduqca vacibdir. Ekoloji təhlükəsizlik sahəsində AR-in ikitərəfli əməkdaşlığının daha səmərəli həyata keçirilməsi məqsədilə xarici dövlətlərin müvafiq sferada müəyyən təcrübəsinin öyrənilməsi də məqsədəuyğun hesab olunur.

Bütövlükdə, ekoloji təhlükəsizlik sferasında ikitərəfli əməkdaşlıq münasibətlərinin Azərbaycan Respublikası praktikasında daha da genişləndirilməsi dövlətimiz qarşısında mühüm vəzifə kimi dayanır. Hal-hazırkı dövrə qədər belə əməkdaşlıq münasibətlərinin formalaşması istiqamətində də mühüm fəaliyyət həyata keçirilmişdir. Məsələn, 4 aprel 2003-cü ildə AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə Kanadanın Dövlət İdarəçilik İnstitutu arasında Xəzər Hövzəsində İstilik Effekti Yaradan Qazların tullantılarının azaldılması üzrə 2002-2005-ci illər Tədris Proqramına dair Anlaşma Memorandumu, 8 dekabr 2004-cü ildə BMT-nin İqlim dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Kioto Protokolunun həyata keçirilməsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında AR Hökuməti və Danimarka Krallığı Hökuməti arasında Anlaşma Memorandumu, 22 sentyabr 2003-cü ildə Azərbaycanda Ətraf Mühitə dair İctimai Məlumat Mərkəzinin yaradılması üzrə AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə ATƏT-in Bakı Nümayəndəliyi arasında Əməkdaşlıq Sazişi, 13 oktyabr 2004-cü ildə AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə Ümumdünya Təbiəti Mühafizə Fondu

(WWF) arasında AR ərazisində təbiəti mühafizə sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu, 13 noyabr 2004-cü ildə AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə Dünya Vəhşi Təbiəti Fondu arasında Təbiətin mühafizəsinə dair Anlaşma Memorandumu imzalanmış, həmçinin AR Hökuməti ilə digər beynəlxalq təşkilatlar arasında ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində və onun ayrı-ayrı konkret istiqamətləri üzrə əməkdaşlığa dair Saziş layihələri hazırlanaraq imzalanması üçün dövlətdaxili prosedurlar həyata keçirilmişdir.

Bundan başqa AR-in köçəri heyvan növlərinin qorunması üzrə Bonn Konvensiyası, Avropada yarasaların qorunması Protokolu, Afrika-Avrasiya köçəri su quşlarının qorunması Sazişinə qoşulması və Ümumdünya Təbiəti Mühafizə Təşkilatına (İUCN) üzv olması üçün Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyində müvafiq işlər aparılır. BMT-nin İnkişaf Proqramı (UNDP), Ətraf Mühit Proqramı (UNEP), Sənaye İnkişafı Təşkilatı (UNIDO), TACİS, Dünya Bankı, Qlobal Ekologiya Fondu, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, Asiya İnkişaf Bankı ilə əməkdaşlığa dair danışıqlar aparılır və artıq bu istiqamətdə bir sıra nailiyyətlər əldə edilmişdir.

Eyni zamanda, AR bir sıra beynəlxalq layihələrin həyata keçirilməsində iştirak edir və bununla bağlı artıq bir neçə saziş və razılaşmalar imzalanmışdır:

1. 1 dekabr 1998-ci il tarixli AR və Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası arasında Ətraf mühitin mühafizəsi üçün təxirəsalınmaz investisiya layihəsi üzrə Yaponiya Hökumətinin Qrantı haqqında Məktub-Saziş, 25 noyabr 2002-ci ildə AR Hökuməti ilə Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası arasında Kənd rayonlarında ətraf mühitin qorunması layihəsinin hazırlanması üzrə Yaponiya qrantı üzrə Məktub-Saziş və AR Hökuməti ilə Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı arasında Qlobal Ekoloji Fondun qrantı üzrə Məktub-Saziş (Kənd Ətraf Mühit Layihəsi);

2. 25 oktyabr 2004-cü il tarixli AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə Almaniya Maliyyə Əməkdaşlığı təşkilatı (Kreditanstalt für Wiederaufbau – KfW, Frankfurt am Main) arasında Cənubi Qafqaz üçün Ekoregional Təbiəti Mühafizə Proqramının hazırlanması üzrə Anlaşma Memorandumu, müvafiq Proqram çərçivəsində Samur-Yalama Milli Parkının yaradılması layihəsi üzrə Maliyyələşdirmə Müqaviləsi və həmin Müqaviləyə dair Xüsusi Razılaşma (1, 610-623);

3. 13 may 2005-ci il tarixli AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə BMT-nin Sənaye İnkişafı Təşkilatı (UNIDO) arasında Davamlı üzvi çirkləndiricilər barədə Stokholm Konvensiyasının yerinə yetirilməsi üzrə ilkin fəaliyyəti asanlaşdırmaq üçün sürətləndirilmiş mümkünləşdirici tədbirlərlə əlaqədar xidmətlərin göstərilməsi üzrə Müqavilə.

Hidrometeorologiya sahəsində AR Ümumdünya Meteorologiya Təşkilatı ilə əməkdaşlıq əlaqələri qurur. Regionda Türkiyə, Özbəkistan, Qazaxıstan respublikaları ilə hidrometeorologiya sahəsində ikitərəfli qarşılıqlı əməkdaşlıq proqramları mövcuddur. Müstəqil Dövlətlər Birliyinin (MDB) Dövlətlərarası Hidrometeorologiya Şurasının (DHMS) işində də AR fəal iştirak edir. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Milli Hidrometeorologiya Departamenti Cənubi Qafqazda su ehtiyatlarının idarə olunması ilə bağlı bir sıra regional layihələrdə iştirak edir. Asiya İnkişaf Bankının krediti ilə yerinə yetirilən «AR-də Daşqın zərərlərinin aradan qaldırılması layihəsi»ndə nəzərdə tutulmuş hidrometeorologiya komponenti də qabaqcadan xəbərdarlıq sisteminin inkişafına kömək edəcəkdir.

Beləliklə, göstərilən saziş və layihələrə müvafiq olaraq hazırda AR-də həyata keçirilən ekoloji layihələr qismində aşağıdakıları qeyd etmək olar:

- AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə Kanadanın Dövlət İdarəçilik

İnstitutu arasında Xəzər Hövzəsində İstilik Effekti Yaradan Qazların tullantılarının azaldılması üzrə 2002-2005-ci illər Tədris Proqramı;

- «İstilik effekti yaradan qazların inventarlaşdırılmasının keyfiyyətinin təkmilləşdirilməsi üçün potensialın yaradılması» Regional Layihəsi;
- «Qafqaz ölkələri və Moldovada qlobal iqlim dəyişmələri üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsində Texniki Dəstək» Layihəsi;
- «Qlobal ekoloji problemlərin həlli məqsədilə imkanların artırılması üçün milli tələbatların qiymətləndirilməsi» Layihəsi;
- BMT-nin Ətraf Mühit Proqramı (YUNEP) tərəfindən maliyyələşdirilən «Milli Biotəhlükəsizlik» Layihəsi;
- «Azərbaycanın Hirkan meşələrinin Ümumdünya Mədəni və Təbii İrs Siyahısına salınması» Layihəsi;
- «Çayların birgə idarə olunması» Layihəsi;
- «Cənubi Qafqazda su ehtiyatlarının idarə edilməsi» Layihəsi;
- «Cənubi Qafqaz çaylarının monitorinqi» Layihəsi;
- «Kür çayı hövzəsində qəza vəziyyətinin xəbərdarlıq edilməsi üçün tədbirlərin hazırlanması və tətbiq edilməsi» Layihəsi;
- «Kür-Araz çayı hövzəsinin suyunun sərhədlərarası pisləşməsinin azaldılması» Layihəsi;
- «AR-də Ətraf mühitin mühafizəsi üzrə milli fəaliyyət Planı və ekoloji siyasətin həyata keçirilməsinə yardım» layihəsi – TACIS (Xəzər Ekoloji Proqramı çərçivəsində UNEP-lə birgə);
- «Orxus Konvensiyasının və Azərbaycanın ekologiya sahəsində qəbul edilmiş milli qanunvericiliyinin ictimaiyyətə çatdırılması məqsədilə çap materiallarının hazırlanması və yayılması» Layihəsi;
- «Xəzər regionunda transsərhəd kontekstdə Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi üzrə Metodiki vəsait layihəsinin təkmilləşdirilməsi» Layihəsi;
- Kür çayının ekoloji təhlükəsizliyi üzrə həyata keçirilən layihələr: A komponenti – Xıllı «Nərə» Balıqartırma Zavodunun tikintisi Layihəsi; B komponenti – «Sahələrin civə çirklənməsindən təmizlənməsi və təhlükəli tullantıların basdırılması üçün xüsusi Poliçonun tikintisi» Layihəsi; C komponenti – «Sahələrin neft çirklənməsindən təmizlənməsi» Layihəsi; D komponenti – «Ekoloji idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi» Layihəsi;
- «İctimai Məsləhətləşmələr və Dialoqlar» Layihəsi;
- «Yeni funksiya və vasitələrin treyninqi» Layihəsi;
- «Təhlükəli tullantıların idarə olunması sisteminin yaradılmasına texniki yardım» Layihəsi;
- «Kənd yerlərində ətraf mühitin mühafizəsi» Layihəsi;
- «Gözlənilməz Neft Yayılmaları üzrə Azərbaycan Milli Planının İnkişafına Yardım» Layihəsi;
- «Kür çayının mənsəbinin açılması» Layihəsi;
- «BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasına Azərbaycanın İkinci Milli Məlumatı» Layihəsi;
- «AR-də davamlı üzvü çirkləndiricilər üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi» Layihəsi;
- «Avropa Şurasının Zümrüd Şəbəkəsi» Pilot Layihəsi;
- «Samur-Yalama Milli Parkının yaradılması» Layihəsi;
- «Torpaqların davamlı idarə olunması məqsədilə imkanların yaradılması» Layihəsi;

- NATO-nun dəstəyi ilə həyata keçiriləcək «Xəzər dənizi ekosisteminin çoxsahəli analizi» Layihəsi;
- «Ekoloji qiymətləndirilmə, ətraf mühitin idarə olunması» Planı;
- «Məcburi köçkünlərin Sosial İnkişaf Fondunun (MKSIF) yaradılması» Layihəsi;
- «Kənd təsərrüfatının inkişafı və kreditləşməsi» Layihəsi;
- «Kənd təsərrüfatının İnkişafı və kreditləşməsi» Layihəsi II;
- «Məhkəmə sisteminin modernləşdirilməsi» Layihəsi;
- «Azərbaycanda Quş Qripi Layihəsi üçün Ətraf mühitin idarə edilməsi Planının» Xülasəsi;
- «Azərbaycanda Quş Qripi Layihəsi üçün Ətraf Mühitin idarə edilməsi» Planı (9).

Ətraf mühitin mühafizəsi və ekoloji təhlükəsizlik sahəsində AR-in ikitərəfli əməkdaşlığının daha geniş kompleksi Avropa İttifaqı (Aİ) ilə həyata keçirilir. Bu əməkdaşlıq, ilk növbədə, birgə layihələrin həyata keçirilməsi ilə şərtlənir. Aİ-nin Xəzər Ekoloji Proqramı çərçivəsində Xəzərin balıq təsərrüfatının davamlı idarə olunması Layihəsi bu baxımdan xüsusilə qeyd edilə bilər (7, 1-2).

Lakin AR-in Aİ ilə ətraf mühitin mühafizəsi və ekoloji təhlükəsizlik sahəsində ikitərəfli əməkdaşlığında ən mühüm rol oynayan sənəd AR ilə Aİ və onun üzv-dövlətləri arasında 22 aprel 1996-cı ildə imzalanmış və 22 iyun 1999-cu ildə qüvvəyə minmiş Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişidir (TƏS). Belə ki, bu Sazişin tərəflər arasında ticarət, investisiyaların qoyuluşu və təşviqi, Aİ və AR arasında transsərhəd xidmətləri, əqli mülkiyyət hüquqları, kapital qoyuluşu və onun sərbəst dövriyyəsinin təmin edilməsi və digər sahələrdə əməkdaşlığın əsasını qoymuşdur. Sazişin 43-cü maddəsinin ikinci bəndinə əsasən qanunvericiliyin uyğunlaşdırılması prosesinin gömrük qanunvericiliyi, hüquqi şəxslər haqqında qanunvericilik, bank qanunvericiliyi, hüquqi şəxslərin hesabları və onların cəlb olunduğu vergilər, əqli mülkiyyət, iş yerlərində işçilərin mühafizəsi, maliyyə xidmətləri haqqında qanunvericilik, rəqabət qaydaları, dövlət satınalmaları, insanların sağlamlığının qorunması, heyvanların və bitkilərin mühafizəsi, ətraf mühitin mühafizəsi, təbii ehtiyatların istismarı və onlardan istifadə haqqında qanunvericilik, istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında qanunvericilik, dolaylı vergilər, texniki qayda və standartlar, nüvə energetikası haqqında qanunvericilik və nəqliyyat haqqında qanunvericilik sahələrində həyata keçirilməsi zəruridir.

Avropa iqtisadi məkanına daxil olan dövlətlərlə bir çox prioritet sahələrdə üst-üstə düşən qanunvericilik AR-ə Aİ ölkələri ilə daha yaxın iqtisadi tərəfdaşlıq həyata keçirməyə və TƏS-in 43-cü maddəsinə əsasən ətraf mühitin mühafizəsi və təbii ehtiyatlardan istifadə üzrə aşağıdakı sahələr üzrə xüsusi məqsədlərə nail olmağa imkan verə bilər:

- ətraf mühitin lazımi səviyyədə mühafizəsi;
- AR-də olan bütün radiasiya mənbələrinin öyrənilməsi üçün onların tənzimləyici nəzarətə verilməsi;
- radiasiya mənbələrinin tənzimləyici nəzarətdən yayınması halının müəyyən olunduğu və ya bu haqda məlumatın mövcud olduğu təqdirdə, müvafiq cavab tədbirinin görülməsi;
- qəza hallarının təsirinin azaldılması istiqamətində planlaşdırmanın aparılması;
- ionlaşan radiasiyanın bütün növlərinin və mənbələrinin təhlükəsiz idarə olunması;
- təhlükəli radiasiyaya məruz qalmış insanların sayını və bu insanların hər birinin təsirə məruz qalma müddətini məhdudlaşdırmaq vasitəsilə təhlükəli radiasiya riskinə məruz qalmanın mümkün qədər real olan aşağı səviyyəyə salınması;

- beynəlxalq ekoloji təhlükəsizlik tədbirləri sisteminin tətbiq olunması;
- təbii ehtiyatlardan rəşional və səmərəli istifadə olunması;
- ekoloji təhlükəsizlik sahəsində ehtiyat və preventiv tədbirlərlə baęlı prinsiplərin yerinə yetirilməsi;
- sosial idarəetmə prinsiplərinin həyata keçirilməsi;
- ətraf mühit problemlərinin dövlətin ətraf mühitin mühafizəsi ilə baęlı olmayan digər siyasətlərinə inteqrasiya olunması prinsipinin tətbiq edilməsi.

TƏS-in həyata keçirilməsi məqsədilə AR qanunvericiliyinin Aİ qanunvericiliyinə uyğunlaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı qaydalarının müəyyən olunması, müvafiq qurumlar arasında fəaliyyət tərzinin müəyyənləşdirilməsi və beləliklə, AR iqtisadiyyatının dünya bazarına inteqrasiya olunmasının dəstəklənməsi vasitəsilə qanunvericiliyin uyğunlaşdırılması prosesinin sürətləndirilməsini qarşıya məqsəd kimi qoyur. Bu mövqə nəticədə qanunvericiliyin uyğunlaşdırılmasına müfəssəl və ardıcıl yanaşma müəyyən edir və bütün mexanizmlərin səmərəliliyini artırır. Eyni zamanda Tədbirlər Planı ilə əhatə olunmuş sektorlarda hüquqi və institusional islahatların həyata keçirilməsi AR-ə idxalatçı və ixracatçı qismində beynəlxalq bazara çıxmaq, effektiv rəqabət və istehlakçıların hüquqlarının qorunması konsepsiyasına uyğun olaraq birbaşa investisiyaları təşviq etmək imkanı verir. Planının icrası qanunvericiliyin tədricən uyğunlaşdırılmasının həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə müxtəlif dövlət qurumları arasında qanunvericilik və dövlət siyasətinin müəyyənləşdirməsi istiqamətində fəaliyyətin əlaqələndirilməsi üçün əsas yaradır. Həmçinin Proqramın həyata keçirilməsi prosesində Avropa Birliyinin yeni üzv-dövlətlərinin təcrübəsinin nəzərə alınması məqsəduyğun hesab edilir. Bu prosesin səmərəliliyinin artırılması üçün müvafiq dövlət orqanlarının TƏS-in icrasına yardım göstərən tərəfdaşlarla fəal əməkdaşlıq etməsi, maraqlı tərəflərlə təcrübə mübadiləsini həyata keçirməsi və onlardan lazımi tövsiyələrin alınması tələb olunur.

AR qanunvericiliyinin uyğunlaşdırılması üzrə siyasət milli hüquq sisteminin islahatlarının tərkib hissəsidir və qanunvericilik aktlarının tərtibində, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlığında, AR-də qanunvericiliyin uyğunlaşdırılması prosesinə institusional, elmi, təhsil, hüquqi, texniki və maliyyə dəstəyinin göstərilməsi üçün müvafiq şəraitin yaradılmasında ifadə olunmaqla və Aİ-nin tələblərini nəzərə almaqla «vahid normayaradıcılığı» yanaşmasını qarşıya məqsəd qoyur. AR qanunvericiliyinin Aİ qanunvericiliyinə uyğunlaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı həm TƏS-in müddələrinin, həm də Fəaliyyət Planında nəzərdə tutulmuş məqsədləri əks etdirən tədbirlərin görülməsini təmin edəcək. TƏS-in 43-cü Maddəsinə əsasən AR öz qanunvericiliyinin Birliyin qanunvericiliyinə uyğun qanunvericilik olmasına səy göstərməlidir. Qanunların uyğunlaşdırılması xüsusi olaraq, 43-cü maddənin 2-ci bəndində göstərilən bütün sektorları əhatə etməlidir. Buna görə də, Aİ çərçivəsində qəbul olunmuş bir sıra tövsiyələr AR qanunvericiliyinin Aİ-nin ətraf mühitin mühafizəsinə, təbii ehtiyatların istismarına və onlardan istifadəyə dair qaydaları ilə uyğunlaşma prosesinə yardım göstərmək baxımından faydalı ola bilər.

İndi isə AR-in xarici dövlətlərlə ikitərəfli əməkdaşlığını nəzərdə tutan ayrı-ayrı sazişlərin mətnlərinə müraciət etməklə bu münasibətləri diqqətlə nəzərdən keçirək.

Ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində AR Hökuməti və Türkiyə Respublikası Hökuməti arasında 9 iyul 2004-cü il tarixli Razılaşmaya əsasən Tərəflər arasında ətraf mühit üzrə əməkdaşlığın əsas sahələri kimi bunlar müəyyən olunmuşdur: təbiətin mühafizəsi; xüsusi mühafizə olunan ərazilərin idarə olunması; bioloji müxtəlifliyin qorunması; ətraf mühit sahəsində Azərbaycan və Türkiyənin üzv olduqları beynəlxalq

konvensiyaların həyata keçirilməsi; Xəzər dənizi və Qara dənizin ətraf mühitinin qorunması; ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi; tullantıların idarə olunması; iqlim dəyişmələri; meteorologiya fəaliyyəti; meşələrin idarə olunması və meşəsalma və s. Bu sahələr üzrə əməkdaşlığın isə birgə elmi-texniki araşdırmalar (proqramlar), əməkdaşlıq layihələrinin hazırlanması, tədqiqat, inkişaf fəaliyyətləri və ətraf mühit üzrə ən yaxşı idarəçilik təcrübələri üzrə elmi-texniki məlumatlar və sənədlər mübadiləsi, ən yaxşı ətraf mühit texnologiyalarının mübadiləsi, səlahiyyətli şəxslərin, mütəxəssislərin, tədqiqatçıların və qeyri-hökumət təşkilatları nümayəndələrinin mübadiləsi, təhsil proqramlarının, iclasların, konfransların və simpoziumların təşkili şəkildə aparılması müəyyən edilmişdir. Sazişin qüvvəyə minməsindən sonra hər bir Tərəf bu Saziş çərçivəsində əməkdaşlıq fəaliyyətlərinin idarə edilməsinə cavabdeh Milli Əlaqələndirici təyin etməlidir. Onların əsas vəzifəsi əməkdaşlıq istiqamətlərinin dəqiq hazırlanmasını əhatə edən illik işçi proqramlarının hazırlanmasından ibarətdir.

Ətraf mühitin mühafizəsi və monitorinq sahəsində AR və Gürcüstan Respublikası arasında 2005-ci il tarixli Qarşılıqlı Əməkdaşlıq Sazişi Tərəflər arasında ətraf mühit üzrə əməkdaşlığın əsas sahələri kimi bunları nəzərdə tutur: mühafizə olunan ərazilərin idarə olunması; bioloji müxtəlifliyin qorunması; ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi; tullantıların, xüsusilə də təhlükəli tullantıların idarə olunması; radioaktiv tullantıların idarə olunması; transsərhəd çayların radioaktivliyinin öyrənilməsi; iqlim dəyişmələri; meşələrin idarə olunması və meşəsalma və s. AR və Gürcüstan Respublikası arasında müvafiq sahələr üzrə əməkdaşlığın həyata keçirilmə formaları da AR-in bu sahədə Türkiyə Respublikası ilə bağladığı Razılaşmada nəzərdə tutulan formalarla eynilik təşkil edir.

Daha sonra, 7 sentyabr 2006-cı il tarixli AR Hökuməti ilə Ukrayna Hökuməti arasında Ətraf təbii mühitin mühafizəsi sahəsində əməkdaşlığa dair Sazişə əsasən Tərəflər arasında ətraf mühit üzrə əməkdaşlığın əsas sahələri kimi bunlar müəyyən olunmuşdur: təbiətin mühafizəsi; bioloji müxtəlifliyin qorunması və ondan səmərəli istifadə; canlı su ehtiyatlarının idarə olunması və tarazlaşdırılmış istifadəsi, ovçuluq təsərrüfatının idarə olunması; dəniz mühitinin mühafizəsi üzrə təcrübə mübadiləsi; ətraf təbii mühitə təsirin qiymətləndirilməsi; tullantıların, o cümlədən təhlükəli tullantıların idarə olunması; transsərhəd çaylar vasitəsilə radioaktiv çirklənmənin nəqlinin öyrənilməsi; atmosfer havasının mühafizəsi və iqlim dəyişmələrinin nəticələrinin azaldılması; meşələrin idarə olunması; meşəsalma və Tərəflərin birgə maraq obyektinə olan digər sahələr.

AR Hökuməti ilə Moldova Respublikası Hökuməti arasında Ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində əməkdaşlığa dair 22 fevral 2007-ci il tarixli Saziş ətraf mühitin mühafizəsi üzrə Tərəflərin əməkdaşlığının bu sahələrini müəyyən edir: xüsusi mühafizə olunan ərazilərin idarə olunması; bioloji müxtəlifliyin qorunması; ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi, transsərhəd kontekstinin daxil edilməsi; tullantıların (o cümlədən təhlükəli tullantıların) idarə olunması; qanunvericilik və digər normativ aktların işlənilib hazırlanması və tətbiq edilməsi; atmosfer havası, o cümlədən ozon təbəqəsinin qorunması, qlobal iqlim dəyişmələrinin və uzaq məsafələrdə havanın transsərhəd çirklənməsinin qarşısının alınması; meşələrin idarə olunması; mineral ehtiyatlarının idarə edilməsi, o cümlədən yeraltı sərvətlərin tədqiqatı, kəşfiyyatı və istismarı; ətraf mühit sahəsində elmi tədqiqatlar və monitorinq və digər sahələr.

2 may 2007-ci il tarixli AR Hökuməti və Belarus Respublikası Hökuməti arasında Bitki karantini və mühafizəsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş (1, 566-574) isə ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində əməkdaşlığın artıq konkret sahəsini nəzərdə tutur. Belə ki, Sazişə əsasən tərəflər ixrac və idxal olunan və ya tranzit daşınan karantin al-

tında olan materiallarla karantin zərərverici orqanizmlərinin AR və ya Belarus Respublikası ərazisinə keçməsinin qarşısını almalıdırlar. Bu məqsədlə Tərəflərdən birinin ərazisinə digər Tərəfin ərazisindən idxal edilən karantin altında olan materialın hər yük partiyası üçün ixrac edən ölkənin bitki karantini və mühafizəsi xidməti tərəfindən verilmiş fitosanitar sertifikatları müəyyən olunur. Bu sertifikat karantin altında olan materialların idxal edən Tərəfin fitosanitar normalarına cavab verməsini təsdiq edir.

Göstərilən ikitərəfli saziş və razılaşmalarla yanaşı, 19 iyul 2004-cü ildə AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə Özbəkistan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Hidrometeorologiya Baş İdarəsi arasında Elmi-texniki əməkdaşlıq haqqında Saziş, 5 avqust 2004-cü ildə AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə İran İslam Respublikasının Ətraf Mühit Departamenti arasında Anlaşma Memorandumu, 7 may 2007-ci ildə AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə Misir Ərəb Respublikasının Misir Mineral Ehtiyatlar Qurumu arasında Texniki əməkdaşlığa dair Protokol, 4 oktyabr 2007-ci ildə AFR-in Ətraf Mühit, Təbiətin Mühafizəsi və Nüvə Təhlükəsizliyi üzrə Federal Nazirliyi ilə AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi arasında Təmiz inkişaf mexanizmi layihələrinin həyata keçirilməsi üzrə əməkdaşlığa dair Anlaşma Memorandumu, həmçinin AR Hökuməti ilə AFR, Yaponiya, Ukrayna, Misir, Çexiya hökumətləri arasında ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində və onun ayrı-ayrı konkret istiqamətləri üzrə əməkdaşlığa dair Sazişlər imzalanmışdır.

Beləliklə, son olaraq qeyd edə bilirik ki, ekoloji təhlükəsizlik sahəsində AR-in digər dövlətlərlə qarşılıqlı əməkdaşlığında universal və regional beynəlxalq-hüquqi sənədlərlə yanaşı, ikitərəfli müqavilələrin də böyük rolu vardır. Məhz belə ikitərəfli müqavilə və razılaşmalar dövlətlərin ekoloji təhlükəsizlik, eləcə də bütövlükdə ətraf mühitin mühafizəsinin konkret istiqamətləri üzrə mühüm əhəmiyyətə malikdir. Təhlil olunan müqavilələrdə tərəflərin hüquq və vəzifələrinin müəyyənləşdirilməsi tendensiyası özünü daha aydın şəkildə biruzə verir. Belə ki, dövlətlərin ətraf mühitin mühafizəsi, o cümlədən ekoloji təhlükəsizlik üzrə hər hansı hüquqlar həyata keçirməsi onun vəzifələrinin icrası ilə birbaşa şərtlənir. Bu isə beynəlxalq hüququn *ius cogens* norması olan beynəlxalq əməkdaşlıq prinsipindən və beynəlxalq hüququn ümumtanınmış normalarından irəli gələrək ikitərəfli səviyyədə meydana çıxan münasibətlərin səmərəli şəkildə tənzimlənməsinə gətirib çıxarır.

Ekoloji təhlükəsizliklə bağlı ikitərəfli müqavilələr bütövlükdə beynəlxalq-hüquqi tənzimləməyə çox ciddi şəkildə təsir göstərir. Belə ki, universal beynəlxalq müqavilələrlə tənzimlənən münasibətlər ümumi xarakterli məsələləri əhatə etdiyindən həmin sənədlərdə təsbit olunmuş normaların mövcud problem üzrə bütün məsələlərin tənzimlənməsi qeyri-mümkündür (1, 256; 2, 165-166).

Bundan başqa, ətraf mühitin mühafizəsi, xüsusilə ekoloji təhlükəsizliyin təmini sferasında Azərbaycan Respublikası və Avropa İttifaqı arasında ikitərəfli münasibətlərin xarakteri daha mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, 1996-cı il tarixli Azərbaycan Respublikası və Avropa İttifaqı arasında Əməkdaşlıq və Tərəfdaşlıq Sazişindən irəli gələrək Avropa İttifaqı qanunvericiliyinə uyğunlaşdırılması məqsədilə Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi ilə tənzimlənən ətraf mühitin mühafizəsinin bir sıra mühüm komponentləri (suyun, o cümlədən içməli suyun mühafizəsi, atmosfer havasının mühafizəsi, tullantıların idarə olunması, kimyəvi maddələr, sənaye riskləri və biotexnologiya) ilə bağlı müddəaların gələcəkdə təkmilləşdirilməsi zamanı Avropa İttifaqı çərçivəsində qəbul edilmiş tövsiyə və direktivlərin nəzərə alınması zəruridir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev Ə.İ. Müasir beynəlxalq hüquqda insan hüquqları, əhali və miqrasiya problemləri: Dərslük. Bakı: Bakı Universiteti, 2007, 484 s.
2. Hüseynov L.H. Beynəlxalq hüquq. Bakı: 2008, 350 s.
3. Azərbaycan Respublikasının ekologiya qanunvericiliyi (normativ-hüquqi aktlar toplusu). I cild. Bakı: Qanun, 2006, 840 s.
4. Hüseynov S., Səriyev R. Ekologiyanın fəlsəfi və hüquqi məsələləri. Bakı: Təknur, 2007, 454 s.
5. Yusifov E.F., Təhməzov B.H. Ətraf mühit, iqtisadiyyat, həyat. Bakı: EL-Alliance, 2004, 378 s.
6. Авраменко И.М. Международное экологическое право. М.: Проспект, 2005 580 с.
7. Дикань В.Л., Дейнека А.Г. Основы экологии и природопользования. Учебное пособие. Харьков: ООО Олант, 2002, 560 с.
8. Ерофеев Б.В. Экологическое право России. Изд. 20-е, перераб. и доп. М.: Проспект 2007, 540 с.
9. Каспийская Экологическая Программа Европейского Союза: Устойчивое управление рыбным хозяйством Каспия. Отчет о проделанной работе № 2. Март-сентябрь 2005, 278 с.
10. www.e-qanun.az
11. <http://www.eco.gov.az/b-layihе.php>
12. www.mnr.gov.ru

**ФОРМИРОВАНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ДВУСТОРОННИХ
МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ ОТНОШЕНИЙ СОТРУДНИЧЕСТВА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В ОБЛАСТИ
ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ**

А.А.МАГЕРРАМОВ

РЕЗЮМЕ

В статье формирование и тенденции развития двусторонних международно-правовых отношений сотрудничества Азербайджанской Республики в области экологической безопасности анализируются на основе международной практики. В этих целях считается целесообразным изучение соответствующей практики зарубежных стран в данной сфере. Делается вывод, что во взаимном сотрудничестве Азербайджанской Республики с другими странами, наряду с универсальными и региональными международно-правовыми документами, важную роль играют также двусторонние договоры, в которых часто регламентированы права и обязанности сторон. Кроме того, в статье исследуется важная роль двусторонних отношений между Азербайджанской Республикой и Европейским Союзом по охране окружающей среды и в сфере обеспечении экологической безопасности.

**FORMATION AND DEVELOPMENT TENDENCIES OF BILATERAL
INTERNATIONAL LEGAL COOPERATION RELATIONS OF THE AZERBAIJAN
REPUBLIC IN THE SPHERE OF ECOLOGICAL SAFETY**

A.A.MAHARRAMOV

SUMMARY

The article analyzes formation and development tendencies of bilateral international legal cooperation relations of the Azerbaijan Republic in the sphere of ecological safety in accordance with international practice. For this purpose, it's expedient to study bilateral cooperation of foreign

states in the sphere of ecological safety. It's concluded that in mutual cooperation of the Azerbaijan Republic with other countries, alongwith universal and regional international legal documents, bilateral contracts which regulate rights and duties of the parties are of great significance. Besides, the important character of mutual relations between the Azerbaijan Republic and the European Union on the protection of environment and in the sphere of maintenance of ecological safety is elucidated in the article.